

NEVENKA NOVAKOVIĆ

VARIJACIJE REFLEKSA GLASA JAT U ANTROPONIMIMA NA IJEKAVSKOM GOVORNOM PODRUČJU

U ijekavskom izgovoru srpskohrvatskog književnog jezika postoji znatan broj varijacija u vezi sa zamjenom jata. Te varijacije prisutne su i u antroponimici. »Princip da se vlastita imena sa jatom u osnovi preuzimaju u književni jezik u onakvom obliku kako se izgovaraju u kraju iz koga potiču«,¹ tačnije kako ih izgovaraju oni kojima pripadaju, uslovio je mnoštvo varijantnih formi u nekim antroponimima, tako da na ijekavskom govornom području egzistiraju kako ijekavski tako i ekavski i ikavski likovi izvjesnih antroponima.

Vlastita imena sa jatom u osnovi nisu tako brojna. To su uglavnom narodna imena, starijeg porijekla, ali ima i ličnih imena stranog porijekla u kojima imamo pseudojate.

Cilj referata je utvrđivanje distribucije tih antroponimskih varijeteta na ijekavskom govornom području, tj. u tri naše socijalističke republike: Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i Crnoj Gori.

Antroponimske varijacije na bosanskohercegovačkom govornom području obradio je mr Savo Pujić u radu Distribucija ijekavskih varijacija u zamjeni jata u savremenoj bosanskohercegovačkoj pisanoj praksi, tako da sam na osnovu ovog rada vršila poređenje sa stanjem na ostala dva područja ijekavskog izgovora.

Građa za ovo razmatranje ekscerpirana je iz telefonskog imenika triju naših socijalističkih republika, ali nam ovaj izvor ne može dati realnu sliku. Sigurnije podatke bi, svakako, dale matične knjige, kao i rezultati dobiveni dijalektološkim istraživanjima. No i pored toga, naš korpus nam daje bar uvid u svu raznolikost ličnih imena, nastalu različitim reflektovanjem jata.

Lična imena izvedena od korijena *cvět-* javljaju se u našoj građi sa sva tri refleksa jata: ijekavskim, ekavskim i ikavskim.

Ženski antroponim sa ovim korijenom pojavljuje se u četiri oblika: CVIJETA, CVJETA, CVETA i CVITA. Prvi oblik egzistira na sva tri ijekavska govorna područja, za drugi i treći lik nema potvrda za Crnu Goru, dok se oblik sa ikavskim refleksom pojavljuje samo u

¹ Savo Pujić, Distribucija ijekavskih varijacija u zamjeni jata u savremenoj bosanskohercegovačkoj pisanoj praksi, Radovi I, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Sarajevo, 1974, str. 92.

Hrvatskoj. U Telefonskom imeniku Hrvatske javljaju se još i ovi likovi: CVETKA, CVETANKA, CVETANA i CVJETANA.

Muški antroponim sa ovim korijenom ima mnogo više varijantnih oblika od ženskog. Najveći broj varijacija javlja se na Hrvatskom govornom području gdje egzistiraju sljedeći oblici ovog antroponima:

CVIJETKO — CVJETKO — ČETKO — CVETKO — CVITKO
CVIJETO — CVJETO — CVITO
CVJETAN — CVETAN — CVITAN
CVIJETIN — CVETIN
CVIJETOLJUB
CVIJO

Za bh. govorno područje naša građa pruža potvrde za sljedeće likove:

CVJETKO — ČETKO — CVETKO
CVETAN — CVITAN
CVIJETIN — CVETIN
CVIJAN — CVIJO,

dok se u građi za deskripciju stanja na crnogorskom području pojavljuju samo ovi likovi:

CVJETKO — ČETKO — CVETKO
CVETIN

Iako se lik sa jotovanim refleksom jata javlja samo jedanput, on na crnogorskom govornom području egzistira u znatno većem broju slučajeva, za šta nam potvrdu pružaju narodni govori. (Isp. M. Stanić, Uskočki govor, str. 108; D. Vušović, Istočna Hercegovina, str. 16; J. Vuković, Govor Pive i Drobnjaka).

Antroponim DEJAN javlja se samo u ekavskom liku, dok za odgovarajući ženski antroponim DEJANA nema potvrda u našoj građi.

Vlastita imena izvedena od korijena *lěp-* egzistiraju u našoj građi u ijekavskom i ekavskom liku:

LJEPOSAVA — LEPOSAVA
LJEPA — LEPA
LEPOJKA

Nasuprot osnovnom liku LJEPOSAVA, odgovarajući hipokoristik LJEPA prilično je rijedak; zabilježen je svega jedanput, i to u Telefonskom imeniku Bosne i Hercegovine. Mr Savo Pujić ističe da u jugoistočnoj Hercegovini, uz isključivo ijekavski lik osnovnog antroponima LJEPOSAVA, egzistira samo ekavski lik u hipokoristiku — LEPA.

Ženski antroponim LEPOJKA potvrđen je samo jedanput, takođe u Bosni i Hercegovini.

U našoj građi je zabilježen svega jedan muški antroponim sa ovim korijenom — LJEPOSLAV (Telefonski imenik BiH).

Muški antroponim izveden od imenice *nedělja* javlja se na ijekavskom govornom području sa četiri različita refleksa jata: ijekavskim

književnim — NEDJELJKO i NEDJELKO (sa disimilacijom LJ, ali samo u Hrvatskoj), sa jotovanim refleksom jata — NEĐELJKO, ekavskim — NEDELJKO, i ikavskim refleksom jata — NEDILJKO, samo na hrvatskom govornom području (Split 3 potvrde, Osijek 1, Zagreb 1, Rijeka 1).

Najveći broj primjera ovog antroponima je sa ekavskim refleksom jata. »Ekavizacija ovog imena«, smatra mr Savo Pujić, »nije samo rezultat ekavskog uticaja nego je više plod depalatalizacije inicijalne konsonantske grupe u sekvenci *-djelj-*, koja se javlja i kod drugih riječi u toj glasovnoj poziciji.«²

Za ijekavski lik odgovarajućeg ženskog antroponima — NEDJELJKA imamo potvrde samo u Telefonskom imeniku Hrvatske, dok je ekavski lik NEDELJKA zabilježen u BiH i Hrvatskoj i ima više potvrda nego ijekavski.

Antroponim NJEGOSLAV prilično je rijedak. Javlja se svega u 4 primjera — 3 u Bosni i Hercegovini i jedan u Hrvatskoj. Ekavski lik ovog antroponima potvrđen je samo jedanput, takođe u Hrvatskoj. Isti telefonski imenik pruža nam potvrdu i za ženski antroponim NJEGOSLAVA, koji je zabilježen samo u ijekavskom liku.

Ženski antroponimi SNJEŽANA, SVJETLANA i ZVJEZDANA danas su vrlo česti, ali zbog ograničenosti naše građe na starije ljude, u njoj ne nalazimo mnogo potvrda za ova imena.

Prva dva antroponima potvrđena su u bosanskohercegovačkoj i hrvatskoj građi, dok je u crnogorskoj zabilježen samo treći, i to u ekavskom liku ZVEZDANA.

Antroponim SNJEŽANA egzistira u našoj građi u ijekavskom i ekavskom liku.

U Telefonskom imeniku Hrvatske nalazimo tri lika antroponima SVJETLANA: SVIJETLANA, SVJETLANA i SVETLANA, dok je u Telefonskom imeniku Bosne i Hercegovine potvrđen samo lik s jednosložnim ijekavskim refleksom — SVJETLANA.

Ime ZVJEZDANA javlja se na hrvatskom govornom području u sljedećim likovima: ZVIJEZDANA, ZVJEZDANA i ZVEZDANA. Ovdje nalazimo potvrdu i za muški antroponim sa ovom osnovom, ali samo u ijekavskom liku — ZVJEZDAN.

U građi za ekscerpciju stanja na bosanskohercegovačkom području ovi antroponimi nisu zabilježeni.

U našoj građi nalazimo potvrde i za muški antroponim SVJETOSLAV, koji se javlja u likovima: SVIJETOSLAV, SVJETOSLAV i SVETOSLAV.

Ovdje se radi o pseudojatu. U Etimologijskom rječniku Petra Skoka ovaj antroponim je nastao prema *svět*. Rječnik JAZU upućuje ovaj oblik na SVETISLAV. U Rečniku ličnih imena kod Srba Milice Grković ovo ime se nalazi samo u liku s vokalom *-e* i uz njega stoji objašnjenje: »složeno ime od slovenskih osnova«.

² Savo Pujić, o. c., str. 95

Antroponim VERA primljen je od Rusa prvo kod ekavaca, a kasnije i kod ostalih pravoslavaca, kao i kod katolika, gdje se izjednačio sa hipokoristikom od katoličkog imena VERONIKA.

»Na ijekavskom području je uspostavljen ijekavski refleks (bolje lik, N. N.) u ovom ličnom imenu u skladu sa apelativom — VJERA,³ koji se sreće i kod Hrvata, i kod Crnogoraca, i kod Srba ijekavaca. Međutim, pošto ovo ime nema dubljeg korijena u narodu, danas je gotovo prevladao ekavski lik ovog antroponima na ijekavskom govornom području, što potvrđuje i naša građa. Lik sa ijekavskim refleksom jata u ovom veoma frekventnom imenu danas se osjeća arhaizmom.

Od 83 primjera ovog antroponima u Telefonskom imeniku Bosne i Hercegovine samo 7 je sa ijekavskim refleksom jata. U Hrvatskoj odnos je takođe u korist ekavskog lika (169:54), dok u Telefonskom imeniku Crne Gore nalazimo jednak broj primjera u oba lika, što ukazuje na to da je lik VJERA još uvijek živ u ovoj sredini.

Odgovarajući hipokoristik ovog antroponima javlja se samo u ekavskom liku: VERICA.

Od korijena *věr-* izvedeni su (i) sljedeći ženski antroponimi: VERENA, VERENKA, VERKA, koji su zabilježeni u Telefonskom imeniku Hrvatske, i to samo u ekavskom liku.

Naša građa pruža potvrde i za muški antroponim od ovog korijena: VJERKO, VJERAN, VJEROSLAV u ijekavskom i VEROLJUB u ekavskom liku.

Izvjestan broj antroponima sa jatom je stranog porijekla i u njima nalazimo refleks pseudojata.

Takvi su antroponimi VJEKOSLAV i VJEKOSLAVA sa hipokoristicima VJEKO i VJEKICA. Ova imena uglavnom su vezana za katolički antroponimski sistem i kao takva javljaju se gotovo isključivo u ijekavskom liku.

U Telefonskom imeniku Hrvatske nađen je i jedan ekavski lik ovog imena — VEKOSLAV.

Stranog (zapadnoslovenskog) porijekla su i imena sa korijenom *věnc-* koja su potvrđena na bosanskohercegovačkom i hrvatskom području. Ovi antroponimi javljaju se u nekoliko različitih oblika:

VJENCESLAV — VENCESLAV

VJENČESLAV — VENČESLAV

VJEČESLAV — VEČESLAV

VJEČESLAV

VJENCESLAVA

VENCEL

U korpusu za deskripciju stanja na crnogorskom govornom području ne nalazimo potvrdu ni za jedan od ovih likova.

³ o. c., str. 96

I u antroponimu LJERKA nalazi se refleks pseudojata. Ovaj antroponim nastao je prema nazivu cvijeća lijer (ljiljan) i u naš jezik je ušao posredstvom romanskog stanovništva.

Iako ijekavska norma propisuje dvosložnu zamjenu jata u ovom antroponimu — LJERKA, u našoj građi egzistira samo lik s jedno-složnim refleksom.

U Telefonskom imeniku Hrvatske nalazimo i jedan primjer odgovarajućeg muškog antroponima — LJERKO.

Veliki broj varijacija nalazimo u derivativima antroponima STEFAN. Pored likova s izvornim vokalom E: STEVAN u pravoslavnoj, ŠTEFAN u katoličkoj antroponimici, i originalnog lika STEFAN, na ijekavskom području egzistiraju i likovi sa refleksom jata:

STIJEPA — STJEPA — ŠČEPA — STIPA
kao i odgovarajući hipokoristici ovih antroponima:

STIJEPO — STJEPO — ŠČEPO — STIPO (STIPE, STIPA).

Distribucija ovih varijeteta nije istovetna na cjelokupnom ijekavskom području. Najveći broj varijacija egzistira na hrvatskom području, dok su na crnogorskom posvjedočeni samo likovi sa ijekavskim refleksom jata: STJEPA, ŠČEPA, STIJEPO, i lik sa vokalom E — STEVAN.

Uzroke ovolikom broju antroponimskih varijeteta u vezi sa refleksom jata na ijekavskom govornom području treba tražiti ne samo u lingvističkim nego i vanlingvističkim faktorima, prije svega istorijskim, konfesionalnim, nacionalnim, regionalnim.

LES VARIATIONS DES RÉFLEXES DU SON JAT EN ANTHROPONYMES SUR LE TERRITOIRE DU PARLER IÉKAVIEN

(RÉSUMÉ)

Le but de ce rapport est d'établir les distributions des variétés des anthroponymes sur le territoire iékavien, c'est-à-dire en trois républiques socialistes: en Bosnie et Herzégovine, en Croatie et au Monténégro.

Étant donné que les noms propres de personnes ayant un jat au radical gardent dans la langue littéraire la forme sous laquelle ils sont prononcés dans la région d'où ils proviennent, c'est-à-dire tels que les prononcent ceux qui les portent, il existe une grande quantité de variantes de certains anthroponymes, de sorte que sur le territoire du parler iékavien certains anthroponymes possèdent à la fois des aspects iékaviens, ékaviens et ikaviens.

Les noms propres de personnes ayant un jat au radical sont principalement des noms populaires, (CVJETKO, CVETKO, CVIJETA, LJEPOSAVA, NEDJELJKO), mais il y a aussi des noms de personnes d'origine étrangère dans lesquels nous avons un pseudo-jat (VJEKOSLAV, VJENCE-SLAV, LJERKA).

Les causes des variations des anthroponymes se rapportant aux réflexes du jat sur le territoire du parler iékavien sont à chercher non seulement dans les facteurs linguistiques mais aussi dans ceux qui sont historiques, confessionnels, nationaux et régionaux.